

4

ZAPIS INFORMACIJE IN ARITMETIKA

Informacija

➤ Informacija v računalniku

- Ukazi
- Operandi
  - Numerični
    - Fiksna vejica
      - Predznačena
      - Nepredznačena
    - Plavajoča vejica
      - Enojna natančnost
      - Dvojna natančnost
  - Nenumerični
    - Logične spremenljivke
    - Znaki

Zapis nenumeričnih operandov

- Pri prvih rač. so bili operandi samo numerični
  - danes je veliko nenumeričnih
- Običajno so nenumerični operandi znaki oz. nizi znakov (strings)
- Vsak znak (character) je predstavljen z neko abecedo

Abeceda BCDIC

- BCDIC (Binary Coded Decimal Interchange Code)
- do leta 1964
- 6-bitna
- 10 števil, 26 črk, 28 posebnih znakov
- hitro je postala premajhna

000000 ... 0
000001 ... 1
000010 ... 2
...
001001 ... 9

010001 ... A
010010 ... B
010011 ... C
...

	000	001	010	011	100	101	110	111
000	0	1	2	3	4	5	6	7
001	8	9		#	@			
010	&	A	B	C	D	E	F	G
011	H	I	+0	.	¤			
100	-	J	K	L	M	N	O	P
101	Q	R	-0	\$	*			
110	space	/	S	T	U	V	W	X
111	Y	Z	‡	,	%			
	0	1	2	3	4	5	6	7

Abeceda EBCDIC

- Extended Binary Coded Decimal Interchange Code
- IBM, 1964
- 8-bitna
- razširitev abecede BCD

Abeceda ASCII

- ASCII - American Standard Code for Information Interchange
- 1968
- originalno 7-bitna (128 znakov), razširjena 8-bitna
- od tega 95 natisljivih znakov in 33 kontrolnih znakov
  - A ... 1000001 (65), B ... 1000010 (66), ...
  - a ... 1100001 (97), b ... 1100010 (98), ...
  - 0 ... 0110000 (48), 1 ... 0110001 (49), ...
  - ! ... 0100001 (33), " ... 0100010 (34), ...
- kontrolni znaki za rač. komunikacije in krmiljenje V/I naprav

Koda BCD

- Spodnji 4 biti znakov za desetiške cifre v abecedah BCDIC, EBCDIC in ASCII ustrezajo njihovi dvojiški numerični vrednosti
  - to je koda **BCD (Binary Coded Decimal)**, 4-bitna binarna predstavitev desetiških cifr

Unicode

- Unicode
  - neprofitni konzorcij, 1991
  - abecede UTF-8, UTF-16, UTF-32
  - UTF-8
    - posamezen znak zavzame od 1 do 4 bajtov
    - prvih 128 znakov isto kot ASCII (kompatibilnost)

Število bajtov	Št. bitov kode	Prva koda	Zadnja koda	Bajt 1	Bajt 2	Bajt 3	Bajt 4
1	7	00	7F	0xxxxxxx			
2	11	0080	07FF	110xxxxx	10xxxxxx		
3	16	0800	FFFF	1110xxxx	10xxxxxx	10xxxxxx	
4	21	10000	10FFFF	11110xxx	10xxxxxx	10xxxxxx	10xxxxxx

Zapis numeričnih operandov v fiksni vejici

- Števila
- Pozicijska notacija
  - vsaka pozicija ima svojo težo
  - $192,73 = 1 \times 10^2 + 9 \times 10^1 + 2 \times 10^0 + 7 \times 10^{-1} + 3 \times 10^{-2}$

Pozicijska notacija

- Ta zapis lahko posplošimo na uteži oblike r^i , kjer je r baza ali **radix** številskega sistema

$$V = \sum_{i=-m}^{n-1} b_i r^i$$

- $215,36_7 = 2 \times 7^2 + 1 \times 7^1 + 5 \times 7^0 + 3 \times 7^{-1} + 6 \times 7^{-2}$

- V računalnikih se uporablja baza $r = 2$
  - nekdanj se je tudi baza $r = 10$
    - BCD-kodiranje

Dvojiški zapis števil

➤ Dvojiški (binarni) zapis: baza $r = 2$

$$\blacksquare b_{n-1} \dots b_2 b_1 b_0, b_{-1} b_{-2} \dots b_{-m} \quad b_i = 0 \text{ ali } 1$$

Vrednost:
$$V(b) = \sum_{i=-m}^{n-1} b_i 2^i$$

➤ Primer: pretvori $110101,101_2$ v desetiško število.

$$110101,101_2 =$$

$$1 \cdot 2^5 + 1 \cdot 2^4 + 0 \cdot 2^3 + 1 \cdot 2^2 + 0 \cdot 2^1 + 1 \cdot 2^0 + 1 \cdot 2^{-1} + 0 \cdot 2^{-2} + 1 \cdot 2^{-3} = 53,625_{10}$$

Pretvorba desetiških števil v bazo r

➤ Algoritem:

1. $N : r = Q_1 + b_0$
2. Ponavljaš 1. za $Q_i : r = Q_{i+1} + b_i$ za $i = 1, 2, 3, \dots$
3. Končaj, ko $Q_i = 0$

➤ Primer: pretvorba 98_{10} v bazo $r=3$

$$\blacksquare 98_{10} = 10122_3$$

➤ Posebno nas zanima pretvorba v bazo $r=2$ (pretvorba desetiškega števila v dvojiško)

$$\blacksquare 27_{10} = 11011_2$$

Pretvorba ulomkov v bazo r

➤ Algoritem:

1. $N * r = b_{-1} + F_1$
2. Ponavljalj 1. za $F_i * r = b_{-(i+1)} + F_{i+1}$ za $i = 1, 2, \dots$
3. Končaj, ko $F_i = 0$

➤ Primer: pretvorba $0,375_{10}$ v bazo $r = 2$

- $0,011_2$

➤ Kadar število N odrežemo na k decimalk, dobimo približek N'

- napaka $N' - N$, absolutna napaka $|N' - N|$
- Abs. napaka ne more preseči r^{-k}
- Poiščemo tak k , da neenačba velja (običajno lahko tudi brez kalkulatorja)

$$r^{-k} \leq E_{\max}$$

$$k \geq \log_r (1/E_{\max})$$

$$k = \lceil \log_r (1/E_{\max}) \rceil$$

- Če logaritma z bazo r ne znamo izračunati, ga pretvorimo v bazo e ali 10 :

$$\log_a c = \log_a b * \log_b c \quad (\text{pravilo})$$

(na ta način se znebimo baze b , v našem primeru r ,
za a pa vzamemo kako znano bazo)

$$\log_e c = \log_e r * \log_r c$$

$$\log_r c = \ln c / \ln r$$

$$k = \lceil \ln(1/E_{\max}) / \ln r \rceil$$

- Primer: pretvorba $N = 0,8_{10}$ v bazo $r = 3$. Vzemi toliko decimalk, da napaka ne preseže $E_{\max} = 0,01$.

$$0,8_{10} = 0,21012101 \dots_3$$

Če upoštevamo k decimalk, napaka ne preseže r^{-k}

$$r^{-k} \leq E_{\max}$$

Brez kalkulatorja lahko ocenimo primeren k :

$$3^{-5} = 1/243 = 0,004\dots, 3^{-4} = 1/81 = 0,012\dots$$

S kalkulatorjem:

$$k = \lceil \ln(100) / \ln(3) \rceil = \lceil 4,19 \rceil = 5$$

$$0,8_{10} = 0,21012_3$$

-
- Pri $r = 2$ imamo kar dvojiški logaritem (lb)

$$k = \lceil \log_2(1/E_{\max}) \rceil$$

- Primer: $0,8_{10}$ v bazo 2, $E_{\max} = 0,01$

$$0,8 = 0,11001100 \dots_2$$

$$k = 7: \quad 0,8 = 0,1100110_2 \quad (N' = 0,796875, E = -0,003125)$$

- Primer: $N = 159,3_{10}$ v bazo $r = 16$. $|N' - N| \leq 10^{-3}$

$$9(15),4(12)(12)(12)\dots_{16}$$

$$16^{-3} < 10^{-3}$$

$$k = 3$$

$$159,3_{10} = 9(15),4(12)(12)_{16}$$

Pretvorba med poljubnima bazama

- Pretvorba r' v r :

- r' v 10
- 10 v r

- Npr. $26,5_8$ v $r=3$

- $211,1212 \dots_3$

Osmiška in šestnajstiška baza

- Poleg dvojiške se v računalništvu pogosto uporabljata tudi **osmiška** (oktalna) in še posebno **šestnajstiška** (heksadecimalna) baza
  - v 16-iški bazi so poleg 0 .. 9 še dodatne cifre:
    - A (10), B (11), C (12), D (13), E (14), F (15)
  - Primer:
    - $3C7_{16} = 3 \cdot 16^2 + 12 \cdot 16^1 + 7 \cdot 16^0 = 768 + 192 + 7 = 967_{10}$
  - Različni načini zapisa:
    - $3C7_{16} = 3C7_H = 0x3C7 = \$3C7$

- Ker sta ti bazi sorodni bazi 2, je pretvorba enostavna
  - Pri osmiški bazi ena cifra predstavlja 3 bite (dvojiške baze)
    - $1110010101_2 = 1\ 110\ 010\ 101_2 = 1625_8$,
    - $327_8 = 011\ 010\ 111_2$
  - Pri šestnajstiški bazi ena cifra predstavlja 4 bite (dvojiške baze)
    - $1110010101_2 = 11\ 1001\ 0101_2 = 395_{16}$ oz. $0x395$
    - $A15_{16} = 1010\ 0001\ 0101_2$

- Z n biti lahko zapišemo nepredznačena števila od 0 do $2^n - 1$ (z n biti lahko v kateremkoli formatu zapišemo 2^n števil!)
  - npr. $n = 3$, števila od 0 (000) do 7 (111)
  - npr. $n = 10$, števila od 0 (000...) do 1023 (111...)
- Kadar rezultat neke operacije preseže obseg števil, se pojavi **prenos (carry)**
  - rezultat na podanem številu cifer ni pravilen
$$101 + 100 = (1)001$$

Zapisi predznačenih števil

- Predznačeno število lahko zapišemo na več načinov
- V vseh primerih imamo n -bitno število: $b_{n-1} \dots b_2 b_1 b_0$, njegova vrednost pa se v različnih načinih zapisa razlikuje
- Primer: Zapisi 3-bitnih predznačenih števil

b_2	b_1	b_0	PV	PO	1'K	2'K
0	0	0	+0	-4	+0	0
0	0	1	1	-3	1	1
0	1	0	2	-2	2	2
0	1	1	3	-1	3	3
1	0	0	-0	0	-3	-4
1	0	1	-1	1	-2	-3
1	1	0	-2	2	-1	-2
1	1	1	-3	3	-0	-1

Predznak-veličinski zapis

1. Predznak-veličinski zapis

$$V(b) = (-1)^{b_{n-1}} \sum_{i=0}^{n-2} b_i 2^i$$

- prvi bit (b_{n-1}) predstavlja predznak, ostali velikost
- Hibe:
  - predznak je treba obravnavati posebej
  - ima dve ničli: -0 in +0
- PV zapis ni primeren za seštevanje/odštevanje
- Primeren za množenje/deljenje (ki pa sta manj pogosti operaciji)

Zapis z odmikom

2. Zapis z odmikom

$$V(b) = \sum_{i=0}^{n-1} b_i 2^i - 2^{n-1}$$

- odmik je (običajno) 2^{n-1}
- nekoč priljubljen zapis
- Hibe:
  - pri seštevanju je treba odmik odšteti
  - pri odštevanju je treba odmik prišteti
    - v oboje se lahko hitro prepričamo

Eniški komplement

3. Eniški komplement (1'K)

$$V(b) = \sum_{i=0}^{n-1} b_i 2^i - b_{n-1} (2^n - 1)$$

- b_{n-1} je predznak
- pozitivna števila ($b_{n-1}=0$) enako kot pri PV
- negativno število dobimo iz pozitivnega z invertiranjem vseh bitov
  - ekvivalentno odštevanju od $2^n - 1$ (same enice)
- predznaka ni treba obravnavati posebej! ☺
- hibe: ☹
  - 2 ničli (-0, +0)
  - pri prenosu z najvišjega mesta je treba na najnižjem mestu prišteti 1 (End Around Carry - EAC)

Dvojiški komplement

4. Dvojiški komplement (2'K)

$$V(b) = \sum_{i=0}^{n-1} b_i 2^i - b_{n-1} 2^n$$

- Tudi tu se pozitivna števila začnejo z 0:
  - 0000 (0), 0001 (1), ..., 0110 (6), 0111 (7)=max
- Negativna števila se začnejo z 1:
  - 1000 (-8), 1001 (-7), ..., 1110 (-2), 1111 (-1)
  - ni pa takoj razvidno, za katero število gre ☹

- Negativno število dobimo tako, da invertiramo vse bite pozitivnega števila (eniški komplement) in prištejemo 1 (to je ekvivalentno odštevanju od 2^n)
  - npr.

$$\begin{array}{r} 0010 \text{ (2)} \\ 1101 \text{ (-2 v 1'K)} \\ + 1 \\ \hline 1110 \text{ (-2 v 2'K)} \end{array}$$
- Velja pa tudi obratno: če želimo ugotoviti, za katero negativno število gre, spet naredimo 2'K (1'K in prištevanje enice)
  - $10110 = ?$, 1'K: $01001 + 1 = 01010$, kar je 10, torej je 10110 enako -10 (minus deset)
- Razlikovanje med pojmom *zapis v 2'K* in *2'K nekega števila*

- Bit prenosa pri 2'K ignoriramo!

$$\begin{array}{r} 011 \\ +110 \\ ---- \\ (1) 001 \end{array}$$
- Pri razširitvi števila na več bitov je potrebno **razširiti predznak**:
  - **0101** v **000101**
  - **1100** v **111100**
  - **01011111** v **0000000001011111**
  - **11001100** v **1111111111001100**

- 2'K je najpogostejše uporabljan zapis
  - primeren za seštevanje/odštevanje
    - nima EAC
  - le ena predstavitev za ničlo
  - predznaka ni treba obravnavati posebej

$$a-c = a+(-c) = a+2^n-c = a-c+2^n$$

$$\begin{array}{r} 011 \\ +110 \\ \hline (1)001 \end{array} \quad 110=1000-001$$

Primer

- Zapiši -37 kot predznačeno 10-bitno število v PV, PO, 1'K in 2'K
  - PV: 1000100101
  - PO: 0111011011
  - 1'K: 1111011010
  - 2'K: 1111011011

Preliv

- Obseg števil v n -bitnem 2^K :

$$-2^{n-1} \leq x \leq 2^{n-1} - 1$$
- Če je (pravi) rezultat operacije izven tega območja: **preliv (overflow)**
  - rezultat je napačen
  - preliv se da detektirati
- Preliv ni isto kot **prenos (carry)** z najvišjega mesta!
  - le-ta se nanaša na operacije z *nepredznačenimi* števili
    - območje $0 \leq x \leq 2^n - 1$
  - pri 2^K se prenos ignorira

- Kdaj pride do preliva?
  - potreben pogoj je, da imata števili enak predznak
  - zadosten pogoj pa je, da ima vsota drugačen predznak kot števili
- Pogoj za preliv (OF) bi lahko zapisali kot

$$OF = x_{n-1} y_{n-1} \overline{s_{n-1}} \vee \overline{x_{n-1}} \overline{y_{n-1}} s_{n-1}$$
 vendar je možno tudi enostavneje (kot bomo videli)

➤ Primeri operacij v 4-bitnem 2'K:

$$\begin{array}{rclcl}
 & 0100 & (4) & & 0101 & (5) & & 1100 & (-4) & & 1010 & (-6) \\
 + & \underline{0011} & (3) & + & \underline{0100} & (4) & + & \underline{0101} & (5) & + & \underline{1011} & (-5) \\
 & 0111 & (7) & & 1000 & (-8) & 1 & 0001 & (1) & 1 & 0101 & (5)
 \end{array}$$

Primeri

➤ Seštej 21 in -7 v 6-bitnem 2'K

$$\begin{array}{r}
 010101 \\
 + \underline{111001} \\
 (1)001110
 \end{array}$$

Primeri aritmetičnih operacij v različnih bazah

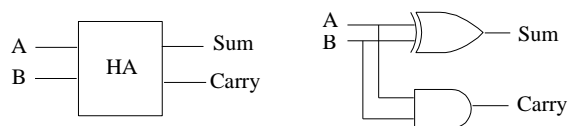
- $02345_9 + 16250_9 = 18605_9$
- $21202_3 + 12012_3 = (1)10221_3$, pojavi se prenos
- $11001_2 + 01011_2 = (1)00100_2$, pojavi se prenos

- $4102_5 - 2430_5 = 1122_5$
- $3306_7 - 0615_7 = 2361_7$
- $10110_2 - 01101_2 = 01001_2$

- $324_5 * 023_5 = 014112_5$
- $1101_2 * 0101_2 = 01000001_2$

Vezja za aritmetiko

➤ 1-bitni seštevalnik

▪ Polovični seštevalnik (Half Adder, HA)

- sešteva 2 bita, izračuna vsoto (s, sum) in (izhodni) prenos (c, carry)

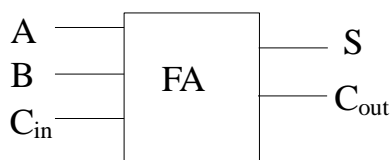
$$s = xy' \vee x'y = x \oplus y$$

$$c = xy (= x \& y)$$

x	y	c	s
0	0	0	0
0	1	0	1
1	0	0	1
1	1	1	0

▪ Polni seštevalnik (Full Adder, FA)

- sešteva 3 bite, izračuna vsoto in (izhodni) prenos

$$s = x \oplus y \oplus z \quad (= x'y'z \vee x'yz' \vee xy'z' \vee xyz)$$

$$c = xy \vee xz \vee yz$$

Večbitni seštevalnik

➤ Večbitni seštevalnik

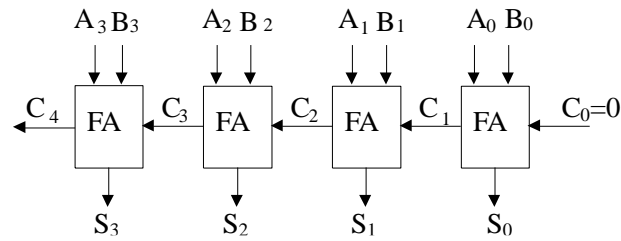
▪ Seštevalnik z razširjanjem prenosa (Ripple Carry Adder, RCA)

- zaporedna vezava 1-bitnih FA
- izhodni prenos nižjega vezan na enega od vhodov višjega
  - običajno se en vhod imenuje kar vhodni prenos (c_{in})

$$s = x \oplus y \oplus c_{in}$$

$$c_{out} = xy + xc_{in} + yc_{in}$$

- hiba: zakasnitev
  - V najslabšem primeru se prenos razširja čez vse FA
  - Dejanska zakasnitev je odvisna od operandov
  - Maksimalna zakasnitev pa narašča praktično linearno

- **Seštevalnik z vnaprejšnjim prenosom** (Carry-Lookahead Adder, CLA)
  - hiter izračun vseh prenosov
    - le na osnovi vhodov x , y in c_0
  - dodatna logika
    - sprememba večnivojske oblike v dvonivojsko

➤ Seštevanje in odštevanje predznačenih števil v 2^K z enim vezjem

- signal M (Add'/Sub) določa operacijo
  - 0: +
  - 1: -
- odštevanje kot prištevanje 2^K
  - $X - Y = X + Y' + 1$
    - -Y kot dvojiški komplement Y
    - $Y' = (y_{n-1}' \dots y_1' y_0') \dots 1^K$
    - $y_i \oplus M$
    - XOR dela kot krmiljen negator ($a \oplus 0 = a$, $a \oplus 1 = a'$)
    - +1: M vezemo na c_0

➤ Detekcija preliva

- enak predznak operandov
- drugačen predznak vsote
(glej prejšnjo formulo za OF)
- pri prvem produktu je $c_{n-1}=0$ in $c_n=0$, pri drugem obratno, zato

$$OF = c_{n-1} \oplus c_n$$

Binarno množenje

➤ Binarno množenje

- tvorba delnih (parcialnih) produktov ($n \times n$ konjunkcij)
- seštevanje delnih produktov

$$\begin{array}{r}
 x_2 \quad x_1 \quad x_0 \quad \times \quad y_2 \quad y_1 \quad y_0 \\
 \hline
 x_2y_2 \quad x_1y_2 \quad x_0y_2 \\
 \quad x_2y_1 \quad x_1y_1 \quad x_0y_1 \\
 \quad \quad x_2y_0 \quad x_1y_0 \quad x_0y_0 \\
 \hline
 \end{array}$$

- Delni produkt je enak množencu, če je ustrezni bit množitelja enak 1, sicer je enak 0

- 2 vrsti metod:
  - pomikanje in seštevanje
    - 1 bit / cikel ure
    - poceni, a ne prav hitro
    - registri
  - kombinacijski množilniki
    - brez ure
    - dragi, a hitri

➤ Množenje s pomiki in seštevanjem

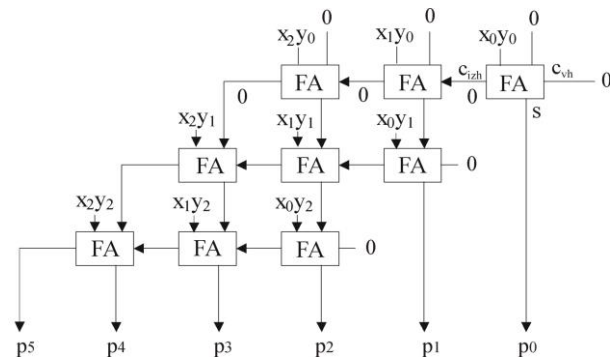
- Postopek iz n korakov:
  - Če je najnižji bit množitelja B enak 1, prištej množenec A registru P (na začetku 0)
    - sicer prištej 0
  - Pomik desno registrov P in B (kaskadno vezanih)

➤ Primer: A=5, B=6

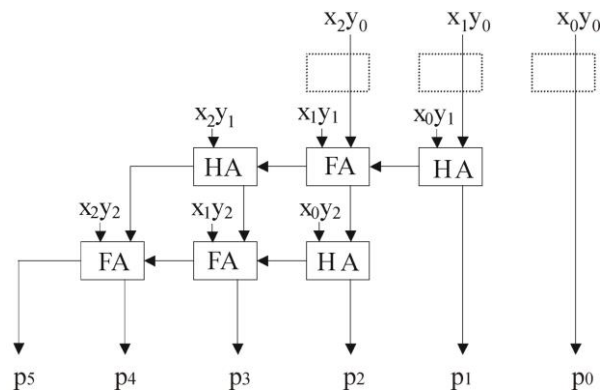
	P	B	
0	0000	0110	začetek
1	0000	0110	$P \leftarrow P + 0$
	0000	0011	$P, B \gg 1$
2	0101	0011	$P \leftarrow P + A$
	0010	1001	$P, B \gg 1$
3	0111	1001	$P \leftarrow P + A$
	0011	1100	$P, B \gg 1$
4	0011	1100	$P \leftarrow P + 0$
	0001	1110	$P, B \gg 1$

➤ Matrični množilnik

- na primeru 3x3

➤ Nekateri FA so odveč

-
- Zakasnitev ~ linearna
    - $(3n-2)\Delta_{FA}$
    - $(3n-4)\Delta_{FA}$
  - Obstajajo tudi metode za hitro seštevanje več sumandov, t.i. paralelni števniki (parallel counters)
    - Wallace, Dadda, ...
    - glavna aplikacija je množenje

-
- Množenje v 2'K
    - Booth-ov algoritem
  - Binarno deljenje
    - 2 osnovna načina:
      - zaporedje odštevanj in pomikov
      - matrični delilnik
        - enobitni odštevalniki

Problemi pri vključitvi aritmetike v računalniški sistem

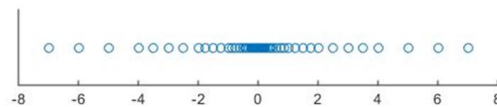
- Preliv
  - 2 rešitvi:
    - postavitve posebnega bita
    - sprožitev pasti (nek bit lahko določa, ali se sproži, ali pa se ignorira)
- Dolžina produkta
  - produkt dveh števil je shranjen v spremenljivki enake velikosti kot števili
- Izvajanje operacij v eni urini periodi
  - množenje in deljenje sta zahtevnejši operaciji
  - 2 rešitvi:
    - ukazi korak-množenja
    - množenje izvaja posebna enota
      - lahko FPU (floating point unit)
      - CPU čaka na izračun

Zapis števil v plavajoči vejici

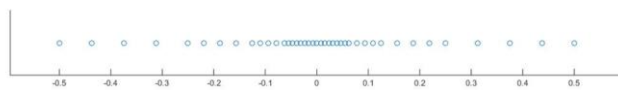
- Obseg števil v fiksni vejici je za določene probleme premajhen
  - potrebovali bi tudi zelo velika ali zelo majhna števila
- Znanstvena notacija omogoča krajši zapis
  - npr. 1×10^{18} namesto 1 000 000 000 000 000
- Število lahko zapišemo kot $m \times r^e$
  - m je **mantisa**, r je **baza** (običajno 2), e je **eksponent**
  - s spreminjanjem eksponenta vejica plava vzdolž mantise levo in desno (odtod ime plavajoča vejica)

- V plavajoči vejici lahko zapišemo bistveno večja, pa tudi bistveno manjša števila kot v fiksni
  - kljub temu pa je možnih števil enako mnogo (2^n)
- Primer: plavajoča vejica v mini (6-bitnem) formatu
  - predznak: 1bit, mantisa: 3 biti, eksponent: 3 biti
  - $(-1)^s * m * 2^{E-7}$,
    - max: $111 * 2^0 = 7$
    - min abs.: $0 * 2^{-3} = 0$
      - $1 * 2^{-7} = 0,0078, 2 * 2^{-7} = 0,016, \dots$
    - min: $-111 * 2^0 = -7$

celoten obseg števil:

del obsega:

-
- Vsako število lahko v plavajoči vejici zapišemo na več načinov:
    - npr. $1 \times 10^{18} = 10 \times 10^{17} = 0,1 \times 10^{19} \dots$
    - npr. $1 \times 2^3 = 10 \times 2^2 = 0,1 \times 2^4 \dots$
    - zato mantiso normiramo:
      - prvi bit je 1 (normalni bit), implicitno predstavljen
      - npr.: mantisa 01001... pomeni 1,01001...
    - zelo majhnih števil pa ni mogoče predstaviti v normirani obliki
      - denormirana števila
      - **podliv** (underflow)
  - Eksponent je predstavljen v **predstavitvi z odmikom**

-
- Nekdaj je vsak proizvajalec je uporabljal svoj format zapisa v plavajoči vejici
    - isti program je lahko na različnih računalnikih dajal različne rezultate

- Standard IEEE 754 (1985)
  - IEEE: Institute of Electrical and Electronics Engineers
  - 2 formata:
    - enojna natančnost (single precision), 32 bitov
    - dvojna natančnost (double precision), 64 bitov

Enojna natančnost

- Enojna natančnost (single precision), 32 bitov

- predznak S (0: +, 1: -)
- 8-biten eksponent e z odmikom 127 ($e = E - 127$)
- 23-bitna mantisa m (7-mestna desetiška natančnost)
- normirana vrednost je $(-1)^S \cdot 1,m \cdot 2^{E-127}$, $E = 1, 2, \dots, 254$
- obseg: $\pm 1,18 \cdot 10^{-38}$, $\pm 3,40 \cdot 10^{38}$ (v norm. obliki)

Dvojna natančnost

- Dvojna natančnost (double precision), 64 bitov

- predznak S (0: +, 1: -)
- 11-biten eksponent e z odmikom 1023 ($e = E - 1023$)
- 52-bitna mantisa m (16-mestna desetiška natančnost)
- normirana vrednost je $(-1)^S \cdot 1,m \cdot 2^{E-1023}$, $E = 1, 2, \dots, 2046$
- obseg: $\pm 2,22 \cdot 10^{-308}$, $\pm 1,80 \cdot 10^{308}$ (v norm. obliki)

➤ Primer: število 2

- $2 = +1.0 \cdot 2^1$
- $S = 0, m = 0, e = 1$
- enojna: $E = e + 127 = 128 = 10000000$

31	30	23	22	0
0	10000000	000000000000000000000000		

- dvojna: $E = e + 1023 = 1024 = 10000000000$

63	62	52	51	0
0	10000000000	000000000000000000000000 00000		

➤ Primer: število -8.25

- $-8.25 = -1000.01 = -1.00001 \cdot 2^3$
- $S = 1, m = 0000100 \dots, e = 3$
- enojna: $e = 3, E = e + 127 = 130 = 10000010$

31	30	23	22	0
1	10000010	000010000000000000000000		

- dvojna: $e = 3, E = e + 1023 = 1026 = 10000000010$

63	62	52	51	0
1	10000000010	000010000000000000000000 00000		

Denormirana števila

➤ Denormirana števila (zelo majhna števila)

- $E=0$
- implicitni normalni bit je enak 0
- vrednost v 32-bitnem formatu je $(-1)^S \cdot 0,m \cdot 2^{-126}$
  - eksponent je -126 namesto -127, ker imamo (0,m) namesto (1,m)
- vrednost v 64-bitnem formatu je $(-1)^S \cdot 0,m \cdot 2^{-1022}$,
  - eksponent je -1022 namesto -1023, ker imamo (0,m) namesto (1,m)
- tudi 0 je denormirano število, ki ima mantiso enako 0

Neskončnosti in NaN

➤ Še dve posebni vrsti števil:

- **Neskončnosti**
  - $E = 255$ (v 32-bitnem formatu) oz. $E = 2047$ (v 64-bitnem formatu), vsi biti E so 1
  - če $m=0$, imamo $+\infty$ in $-\infty$
  - pojavijo se, kadar je rezultat prevelik (npr. $1/0$ da $+\infty$)
- **NaN**
  - ravno tako $E = 255$ oz. 2047
  - $m \neq 0$
  - pojavijo se kot rezultat nedefiniranih operacij
    - npr. $0 \times \infty$, $0/0$, $\infty - \infty$, kvadratni koren negativnega števila, ...
  - rezultat operacije, ki vsebuje operand NaN, je tudi NaN

Aritmetika v plavajoči vejici

- Aritmetika v plavajoči vejici se obravnava in realizira ločeno od aritmetike v fiksni vejici
  - bolj zapletena
- Zaokroževanje
  - zaokrožujemo od matematično natančne vrednosti k najbližjemu še predstavljenemu številu
  - kadar je vrednost enako oddaljena od dveh najbližjih števil, se po standardu IEEE 754 zaokroži k sodemu številu
  - pri računanju mantiso podaljšamo za 3 dodatne bite
    - varovalni bit (guard bit)
    - zaokroževalni bit (round bit)
    - lepljivi bit (sticky bit)

- **Varovalni bit** je potreben, ker je vsota lahko za eno mesto daljša od operandov
- **Zaokroževalni bit** omogoča bolj natančno zaokroževanje
- Primer: desetiška predstavitev z mantiso dolžine 3
  - dodamo varovalno in zaokroževalno mesto
  - pri seštevanju/odštevanju po pravilu število z manjšim eksponentom zapišemo z večjim eksponentom (mantisa se pomakne desno)
  - $1,01 \cdot 10^4 - 3,76 \cdot 10^2 = (1,0100 - 0,0376) \cdot 10^4 = 0,9724 \cdot 10^4 =$
zaokr. $9,72 \cdot 10^3$
  - če bi uporabili le 4-mestno mantiso, bi dobili napačno $9,73 \cdot 10^3$

➤ **Lepljivi bit** se uporablja zaradi zaokroževanja k sodemu številu

➤ Primer: (brez lepljivega bita)

- $4,56 \cdot 10^0 + 5,01 \cdot 10^{-3} = (4,5600 + 0,0050) \cdot 10^0 = 4,5650 \cdot 10^0 =$
zaokr. $4,56 \cdot 10^0$
- natančna vrednost bi bila 4,56501 (zato bi bil bolj pravilen rezultat 4,57), vendar zaradi pomika mantise v desno zadnja enica izpade
- lepljivi bit pove, ali je desno od zaokroževalnega mesta še kako od nič različno mesto
  - v tem primeru je treba zaokrožiti navzgor (ne navzdol zaradi morebitnega najbližjega sodega števila)
  - izračuna se kot funkcija ALI izpadlih bitov

Seštevanje v plavajoči vejici

➤ Seštevanje (in odštevanje) v plavajoči vejici

- prvo število naj bo tisto z večjim eksponentom (začasni eksponent)
- pomik mantise drugega števila
- seštevanje (odštevanje) mantis
- Če preliv, zmanjšaj mantiso (pomik) in povečaj začasni eksponent
- Zaokrožitev mantise, bita r in s ...

➤ Primer 1. Seštej binarno $3,25 + 30$, če je mantisa 3-bitna, imamo pa tudi bite g, r in s. Določi njihovo vrednost.

- $11,01 * 2^0 + 11110,0 * 2^0 = 1,101000 * 2^1 + 1,111000 * 2^4 =$
 $1,111000 * 2^4 + 0,001101 * 2^4 = 10,000101 * 2^4 = 1,000|0101 * 2^5 =$
 $1,000|011 * 2^5 = 1,000 * 2^5$
- grs=011, vsota je 32

➤ Primer 2. Odštej binarno $30 - 4,5$, če je mantisa 3-bitna, imamo pa tudi bite g, r in s. Določi njihovo vrednost.

- $11110,0 * 2^0 - 100,1 * 2^0 = 1,111000 * 2^4 - 1,001000 * 2^2 =$
 $1,111000 * 2^4 - 0,01001000 * 2^4 = 1,100|110 * 2^4 = 1,101 * 2^4$
- grs=110, vsota je 26

Množenje v plavajoči vejici

➤ Množenje v plavajoči vejici

- eksponenta seštejemo (dobimo začasni eksponent)
- mantisi zmnožimo z množilnikom (fixed-point)
- po potrebi normiramo rezultat
- predznak produkta je XOR obeh predznakov

➤ Primer 1: $A * B$, $A = 1,01 * 2^2$, $B = 1,11 * 2^0$,

- začasni eksponent = $2 + 0 = 2$
- množimo mantisi $1,01 * 1,11 = 10,0011$
- $10,0011 * 2^2$, normiramo: $1,00011 * 2^3$
- predznak: $0 \oplus 0 = 0$, tj. +

➤ Primer2: $C = A * B$ v enojni natančnosti

```

A = 0x326C8000
B = 0xBF200000
0x326C8000 = 1,11011001*2-27
0xBF200000 = -1,01*2-1

Zmnožimo mantisi:
  1,11011001*1,01
  -----
  1,11011001
  ,0111011001
  -----
  10,0100111101
-10,0100111101*2-28 = -1,00100111101 *2-27

C = B213D00016

```

- Deljenje v plavajoči vejici
- odštevanje eksponentov, deljenje mantis